

1	2	3	4	5
13	Találmányok és szabadalmak. Műszaki haladás	Találmányok, szabadalmak, műszaki haladás. Biblioteka Główna Politechniki Gdanskiej (A Gdansk Műegyetem Központi Könyvtára)	Szabadalmi információ. Az információs tevékenység. Gyűjtés és keresés. Terjesztés. Szabadalmi információs központok és szolgáltatások. A szabadalmi információ jogi kérdései	1977/1978

JABRZEMSKA, E.: Informacja os stanie prac nad tezaursami w SINTO. = Aktualne Problemy Dokumentacji i Informacji, 1978. 6. sz. p. 16–21./

(Futala Tibor)

TÁJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS

Géppel olvasható adatok többszöri felhasználása a kiadói tevékenységben

A tudományos–műszaki folyóiratkiadásra jellemző, hogy a cikkek olyan kulcsfontosságú adatai mint a szerző, a cím – esetleg a referátum – a kiadói tevékenység során többször kerülnek felhasználásra. A szerző és a cím például megjelenhet az eredeti cikk részeként, a tartalomjegyzékben, a folyóirat kumulált indexében, valamely referáló és indexelő szolgáltatás kiadványában, annak indexében stb.

Felmerül a kérdés, hogy ezen adatok géppel olvasható formában való többszöri felhasználása nem vezetne-e a kiadói költség csökkenéséhez, a kiadványok minőségének javulásához. A kiadói tevékenység több tekintetben (a kiadott folyóiratok száma, a szervezet, az elszámolási rendszer stb.) eltérő volta miatt nem lehet szó egyetlen, mindenki számára elfogadható rendszer létrehozásáról.

Géppel olvasható formátumot a kiadók a következő esetekben nyerhetnek:

1. a kéziratokat a szerkesztőségek géppel olvasható, vagy ilyen formára könnyen átalakítható formában kéri;

2. számítógépes fényszedési folyamat során.

Az első esetben három lehetőség jöhet számításba:

optikai leolvasás (OCR – optical character reading);
szófeldolgozó írógép (word processing machine) outputja;

szerkesztést végző számítógép (text editing computer) memóriájában lévő gépi formátum felhasználása.

Az OCR formában való kéziratkészítés nem túlságosan bonyolult; elsősorban speciális írógép-karakterkészletet igényel, de el kell sajátítani bizonyos kódolási szabályokat is (törlés, kitévők írása stb.), és erősen kell

ügyelni a margóra, a hibátlan gépelésre. A probléma inkább az, hogy az OCR berendezések olyan drágák, hogy a legtöbb kiadó nem engedheti meg magának beszerzésüket. OCR feldolgozást szolgáltató vállalatok viszont alig léteznek, és egyébként is, szívesebben vállalnak kéziratok feldolgozásánál nagyobb volumenű munkákat.

Az ún. szófeldolgozó gépek az automatikus írógépek utódai. E berendezések a gépelt szöveget papírra és mágneses információhordozóra (szalag, kazetta, lemez) rögzítik. Problémát ez esetben az információhordozók változatossága, valamint az a körülmény okoz, hogy ezt a berendezést csak akkor érdemes megvásárolni, ha ez növeli az adminisztratív munka egészének hatékonyságát; csupán kéziratok gépelésére használni nem gazdaságos.

Számítógépeket általában nagy volumenű szerkesztői tevékenységhez használnak. E berendezések korrektúra, bizonyos szövegkiegészítés, szövegrendezés elvégzésére képesek. Bár nem terjedtek el széleskörűen, kéziratkészítésre és az igényelt gépi formára való átalakításra is hasznosíthatók lehetnének.

A géppel olvasható formátum létrehozásának *másik módja, a számítógéppel vezérelt fényszedés* gazdaságilag életképes, használata terjed. E berendezések egyre összetettebb feladatok megoldására képesek; a legbonyolultabb tipográfiát igénylő szövegeket (pl. kémiai, matematikai képleteket) egyre kevesebb manuális beavatkozással képesek előállítani. A kérdés az, hogy az előállt gépi szöveget hogyan tudják hasznosítani pl. a referáló és indexelő szolgáltatások.

Valamely számítógép által előállított gépi adatoknak egy másik számítógépen való leolvasása még a legegyszerűbb esetben is *kompatibilitási problémákat vet fel*, amit tovább súlyosbít, hogy a fényszedéshez használt gépi szöveg az eredeti szövegen felül a szedést irányító

kódokban is bővelkedik. Az egyes kiadók más-más rendszereket használnak, sőt, még egyetlen kiadó is használhat különféle fényszedési rendszereket. Konvertáló programok kidolgozásának elvileg nincs akadálya, azonban ez gazdaságilag nem kifizetődő.

Ezek után vizsgáljuk meg az esetlegesen előállított gépi szövegek további hasznosításának kérdéseit. Három esetről beszélhetünk:

- a) a felhasználó és az előállító ugyanabban a szervezetben működik;
- b) a felhasználó valamely rendszer egyik elemét képezi;
- c) a felhasználó önálló intézmény.

Az első esetre példa, ha a szakfolyóirat kiadója és a referáló szolgáltatás ugyanabban a szervezetben működik (pl. American Institute of Physics, McGraw Hill, American Chemical Society stb.). Ennek előnye a felek közti kommunikáció egyszerűsége, irányítási és technikai szinten egyaránt. Az ilyen együttműködés legnagyobb hátránya, hogy igen nehéz a költségelemzés, a személyzet és a munkafolyamatok részleges egybeesése szinte lehetetlené teszi a kalkulációt. Ennek ellenére, ez az említett hasznosítási módszerek legelterjedtebb formája.

Amint túllépjük a feleket összekapcsoló szervezeti keretet, a helyzet bonyolultabbá válik. Ilyen esetben a legegyszerűbb hasznosítási módszer egy közös érdekeken alapuló együttműködés létrehozása. Egy ilyen rendszer feltételezi egy közvetítő szervezet közreműködését, amelyik mindkét felet (a folyóirat és a referáló folyóirat kiadóit) szolgálja. Tegyük fel például, hogy a felek kiadványaik készítésére ugyanazt a nyomdát alkalmazzák. A nyomda – a megrendelők beleegyezésével – igen jól ki tudja használni a géppel olvasható formátumokat. E rendszerek megvalósíthatónak tűnnek. Számos szakfolyóirat már jelenleg is géppel olvasható formáról készül és ez az előállítási mód még a gépi szöveg többszöri felhasználása nélkül is kifizetődő. A kooperációs rendszerek hátrányai a formátumok szabványosításának problémáin kívül főleg az irányítás nehézségeiből következnek. Így felmerülhet, hogy ki irányítsa a rendszert, mi legyen a közvetítő szerv, több közvetítő esetén hogyan valósítsák meg a koordinációt, hogyan oldják meg a költségek elszámolását stb.

Az önálló szervezetek közötti kapcsolatok problémái elsősorban piaci vonatkozásúak. Együttműködési rendszer esetén a fő szempont az volt, hogy a vállalkozás ne jelentsen többletköltséget, most a kereslet és a kínálat, a ráfordítás és az eredmény kérdései kerülnek előtérbe. A fő kérdés, hogy kifizetődő-e a referáló szolgáltatás számára a gépi szöveg megvásárlása. A fő ellenérv: a szövegek géprevitelének megtakarítása a teljes költségekhez viszonyítva csekély.

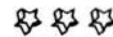
Végezetül vizsgáljuk meg a kérdés szervezési vonatkozását. Első megközelítésben a géppel olvasható informá-

ciók többszöri felhasználása technikai problémának tűnik, de később nyilvánvalóvá válik, hogy a vállalkozás komoly szervezési erőfeszítést igényel. Kiadókkal, vezetőségekkel folytatott interjúkból az derül ki, hogy a kérdés nem élvez kiemelt prioritást. A legtöbb szakfolyóirat kiadója részéről a kérdés fel sem merült; a referáló lapot kiadókat pedig elsősorban az rettenteti meg, hogy nagyon sok szakkiadóval kellene tárgyalniuk, és e tevékenység koordinálása tetemes rendszerfejlesztési munkát igényelne. Egyéb problémák is felmerülnek, pl. a szerzői jogi törvénnyel kapcsolatban stb.

Végző következtetésként megállapítható, hogy technológia vonatkozásában elérkezett a gépi információk többszöri felhasználásának ideje. A fő kérdés az, hogy a rendszerfejlesztési és szervezési ráfordítások megtérülnek-e az elérhető költségmegtakarítással és minőségjavítással.

/DROTT, M. C. – SUBRAMANYAM, K. – CHENEY, H. W.: Multiple use of machine readable data in publishing = IEEE Transactions on Professional Communication, 21. köt. 4. sz. 1978. p. 145–149./

(Novák István)

Az elektronikus kommunikáció távlatai

D. Berry, a Graphic Sciences, Inc. elnöke szerint az elektronikus kommunikáció az elkövetkező tíz évben a hivatali és az otthoni munkában egyaránt meghonosodik. Az 1978 őszén az Egyesült Államokban rendezett reprográfiai konferencián (*Copying and Duplicating Industry Conference*) felszólalva kijelentette, hogy e folyamat gyorsasága már nem technikai, hanem humán tényezőkön múlik, nevezetesen elsősorban az emberi előítéletek és ellenállás ellen kell küzdeni.

Berry az elektronikus kommunikáció három fő szakaszát különböztette meg.

Az első szakaszt – amely már számos vállalatban megvalósult – egymástól távol levő berendezések által lebonyolított távközlés jellemzi (fakszimile, kommunikációs írógépek, Telex-TWX terminálok). E rendszereket kiemelt fontosságú dokumentumok, sürgős levelek, üzenetek stb. közvetítésére használják.

A második szakaszban – amelynek a kezdeténél tartunk – megvalósul a kommunikáció decentralizálása, azaz különféle berendezések használata, akár egy vállalaton belül is. E szakaszra jellemző berendezések például az olyan kommunikációs írógépek, amelyek nemcsak egymás közötti kommunikációra képesek, hanem Telex-TWX terminálos hálózatokhoz és számítógépekhez is